

مجتمع آموزش عالی فقه
مدرسه عالی فقه تخصصی
رساله دکتری رشته فقه سیاسی
گرایش روابط بین الملل
موضوع :

نقد و بررسی ولایت شورایی فقها الزامات و پیامدهای آن

استاد راهنما:

استاد محترم

علی سائلی

استاد مشاور:

استاد محترم

مهدی باباپور

محقق: سید احمد حسینی

کد:

1152883

1398

سلامت و رفاهیت

تشکر و سپاس

این اثر ناچیز اگر قابل استفاده برای علاقه‌مندان باشد. حاصل توجهات استادانه و دلسوزانه استاد محترم راهنما جناب حجت الاسلام والمسلمین علی سائلی و استاد محترم مشاور جناب حجت الاسلام و المسلمین مهدی بابا پور می‌باشد؛ لذا از زحمات این دو بزرگوار و متفکر گرامی تقدیر و تشکر بسیار دارم و همچنان سپاس فراوان دارم از خدمات مسئولان جامعه المصطفی العالمیه علی الخصوص از واحد پایان نامه مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی.

اهداء

این اثر ناچیز که برگرفته از الطاف خداوند منان، عنایت بقیه الله الاعظم حجت ابن الحسن العسکری، عمه ام حضرت معصومه (سلام الله علیها) و دعای خیر پدر و مادرم می باشد؛ لذا ثواب آن را تقدیم می کنم، خدمت حجت هستی مهدی (عج)، روح پاک و مطهر حضرت معصومه (سلام الله علیها)، ارواح شهداء و روح پدر بزرگوارم.

چکیده

در تفکر شیعه، خداوند منشأ همه حقوق است. او حق حکومت و ولایت بر مردم را به پیامبران و امامان معصوم (علیهم السلام)، و سپس به فقهای جامع الشرایط واگذار کرده است. اما سخن در این است که فقها در عصر غیبت، چگونه باید در رأس نظام اسلامی قرار گیرند. اندیشمندان مسلمان راهکارهای مختلفی درباره‌ی نحوه‌ی اجرای حکومت فقها ارائه داده‌اند که یکی از این راهکارها، نظریه ولایت شورایی است. بنابراین، مسئله رساله پیشرو، بررسی نظریه ولایت شورایی فقها و الزامات و پیامدهای آن است. بر اساس این نظریه برای جلوگیری جامعه اسلامی از استبداد، عالی‌ترین جایگاه حکومت اسلامی یعنی رهبری باید به صورت شورایی باشد.

این رساله با استفاده از روشی توصیفی-تحلیلی و همچنین نقد ولایت شورایی به این سؤال پاسخ می‌دهد که آیا می‌توان جامعه اسلامی را با ولایت شورایی رهبری نمود؟ جوابی که این تحقیق به سؤال فوق می‌دهد منفی است. آنچه از آیات متعدد و روایات سیره مستمره استفاده می‌شود این است که اسلام همواره بر تصمیمات کارشناسانه تأکید می‌ورزد و در موارد مختلف، امر به مشورت از صاحبان خرد می‌کند، اما این بدین معنی نیست که شوری در همه مراحل حتی در حکومت و ولایت نیز مطلوب و معقول باشد؛ بلکه مهم این است که امور در مملکت اسلامی به وسیله عقل جمعی مسلمانان مورد بررسی، ارزیابی و مشورت قرار گیرد.

از آنجائی که ولایت شورایی در اداره جامعه، باعث اضطراب، و از هم‌پاشیدگی جامعه می‌شود؛ مشورت و شورایی بودن ولایت، تنها می‌تواند بعضی راه‌حل‌های که از چشم حاکم دور مانده است را روشن‌تر سازد و این ولی و حاکم اسلامی است که پس از مشورت تصمیم نهایی را بر اساس مصلحت جامعه اسلامی اتخاذ می‌کند. بر همین اساس شورایی از فقها تنها می‌توانند به‌عنوان بازویی کمک‌کننده، کنار ولی و حاکم اسلامی قرار گیرند و ایشان را در بهتر تشخیص دادن مصالح و مفاسد جامعه اسلامی یاری رسانند نه این‌که ولایت و اداره جامعه بر اساس شورا و توسط هیئت جمعی فقهاء صورت گیرد

کلیدواژه‌ها: ولایت فقیه، شوری، ولایت شورایی، فقه شیعه، ولایت فردی فقها.

مطالب

3----- تشکر و سپاس

4----- اهداء

1----- الف) تعريف مسئله و بيان سؤال اصلي تحقيق

2----- ب) سوالات فرعی تحقيق

2----- ج) سابقه و ضرورت انجام تحقيق

6----- د) فرضیه تحقيق

6----- ه) هدف

6----- و) جنبه جدید بودن و نوآوری و نظریه پردازی تحقيق فهرست

6----- ز) روش تحقيق

7----- ح) روش گردآوری تحقيق (کتابخانه، میدانی، کتابخانه - میدانی)

7----- ط) قلمرو تحقيق (زمانی، مکانی و موضوعی)

7----- ی) سرفصل‌های تحقيق و زمان انجام آن

8----- فصل اول:-

8----- مفاهیم و کلیات

9----- الف) مفاهیم

9----- 1. تعريف لغوی ولایت

2. تعریف اصطلاحی ولایت ----- 10

3. تعریف لغوی شوری ----- 15

4. تعریف اصطلاحی شوری ----- 18

5. تعریف لغوی الزام ----- 20

6. تعریف اصطلاحی الزام ----- 23

7. تعریف لغوی زمان و مکان ----- 25

8. تعریف اصطلاحی زمان و مکان ----- 25

9. تعریف ولایت شورایی و مراد از آن ----- 25

ب) کلیات ----- 29

1. جایگاه ولایت فقیه در فقه شیعه ----- 29

2. اقوال فقها درباره ولایت شورایی ----- 35

3. اقوال و ادله فقها درباره اصل مشروعیت شوری ----- 57

4. اقوال و ادله فقها درباره قلمرو مشروعیت شوری [نظامی، اقتصادی و... ----- 66

5. مراد از زمان و مکان در ولایت شورایی و اقسام آن ----- 71

فصل دوم: ----- 77

نقد و بررسی ادله لفظی ولایت شورایی ----- 77

80 ----- الف) مشروعیت شوری از منظر آیات الهی، نقد و بررسی آن

80 ----- 1. توصیه به مشورت در همه حال

87 ----- نقد و بررسی

97 ----- 2. مشورت از صفات برگزیده مومنین

101 ----- نقد و بررسی

105 ----- 3. گوش دادن به نظرات مختلف، بهترین عمل

106 ----- نقد و بررسی

107 ----- 4. شروط تحقق امر به معروف و نهی از منکر

108 ----- نقد و بررسی

109 ----- 5. مشورت حتی در رعایت مصلحت فرزند

112 ----- نقد و بررسی

112 ----- ب) مشروعیت ولایت شورایی از منظر روایات معصومین(ع)

113 ----- 1. شوری از منظر روایات

120 ----- 2. لزوم مفاد شورا از منظر روایات

133 ----- فصل سوم:

133 ----- نقد و بررسی ادله لیبی ولایت شورایی

134 ----- الف) عقلی

137 ----- ب) اجماع

137 ----- نقد و بررسی

ج) سیره ----- 138

1. سیره عقلا ----- 138

2. سیره معصومین ----- 140

فصل چهارم: ----- 147

تأثیر زمان و مکان بر شورایی بودن ولایت فقیه ----- 147

1. ابعاد تأثیر زمان و مکان بر ولایت شورایی ----- 151

الف) تأثیر مثبت زمان و مکان بر ولایت شورایی ----- 152

الف) تأثیر بر مصادیق حکومت و ولایت شورایی ----- 152

ب) تأثیر بر موضوعات احکام اولیه ولایت شورایی ----- 155

ج) تأثیر بر عناوین عامه و ثانویه ولایت شورایی ----- 160

د) تأثیر بر احکام حکومتی و ولایی ----- 161

هـ: تأثیر بر روابط سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ولایت شورایی ----- 164

و) تأثیر بر ملاکات سیره عقلا ----- 166

ز) تأثیر بر فهم فقها از آیات و روایات ----- 166

ح) تأثیر بر پاسخ گوی به مسائل جدید ----- 169

جمع بندی ----- 170

2. ابعاد تأثیرات منفی زمان و مکان بر شورایی بودن ولایت فقیه. ----- 170

الف) اختصاص حکومت اسلامی به دوره خاص ----- 170

ب) ذوقی و سلیقه‌ای کردن ولایت شورایی ----- 172

ج) تأثیر زمان و مکان در گسترش تنقیح مناط‌های غلط ----- 173

جمع بندی ----- 174

فصل پنجم: ----- 176

الزامات و پیامدهای ولایت شورایی ----- 176

الزامات، نتایج و پیامدهای سیاسی ولایت شورایی. ----- 177

1. نتایج مثبت ولایت شورایی ----- 177

یکم. جلوگیری از خطای بیشتر ----- 177

دوم. آگاهی از افکار مخالفین ----- 179

سوم. ایجاد مقبولیت و رضایت عمومی ----- 179

چهارم. پرهیز از تمرکزگرایی ----- 180

پنجم. دوری از استبداد و خودکامگی ----- 181

ششم. جلوگیری از ناکارآمدی سایر مراجع ----- 185

ملاحظه ----- 187

هفتم: تواضع مسئولین در برابر توده مردم ----- 190

ملاحظه ----- 190

2. پیامدهای منفی ولایت شورایی ----- 191

یکم. مخالفت با سیره مستمره انبیاء و اولیاء الهی ----- 191

دوم. ناتوانی در اخذ تصمیمات بزرگ سیاسی ----- 192

سوم. خلاف ادله ولایت فقیه ----- 194

چهارم. عدم یکپارچگی و امکان نفوذ دشمن ----- 196

3. الزامات و پیامدهای فرهنگی و اجتماعی ولایت شورایی. ----- 196

یکم. انسجام اجتماعی و فرهنگی ----- 197

دوم. رشد و بالندگی اجتماعی و فرهنگی ----- 198

سوم. ایجاد منزلت و اعتبار در اجتماع ----- 199

چهارم. ایجاد زمینه مشارکت اجتماعی ----- 199

199----- جلوگیری از تصمیمات عجولانه

200----- ششم. ایجاد کارآمدی در افراد جامعه

200----- خلاصه

201----- جمع‌بندی نهایی (دیدگاه مختار)

203----- فهرست منابع

الف) تعریف مسئله و بیان سؤال اصلی تحقیق

حکومت و حاکمیت از ضرورت‌های اولیه زندگی سیاسی و اجتماعی بشر است و ادیان الهی با نفی آنارشیسم به آن توجه داشته‌اند، بر همین اساس، اسلام نیز دینی است سیاسی اجتماعی که احکام آن در عبادت‌های شرعی خلاصه نمی‌شود، بلکه بیشتر احکام اسلام در راستای کشورداری، تنظیم جامعه و تأمین امنیت فرد و جامعه است. به همین دلیل شیعه و سنی اتفاق نظر دارند که امت اسلامی به رهبر و زعیم نیازمند است و آن را جزء ضروریات اسلام می‌دانند؛ اگرچه در نحوه تعیین آن اختلاف نظر دارند،^۱ به عبارت دیگر بر اساس مبانی اسلامی تمام هستی مخلوق خداوند متعال است و خداوند نیز تمام انسان‌ها را فطرتاً آزاد و مختار آفریده است و هیچ‌کسی با اعمال حاکمیت نمی‌تواند این آزادی و اختیار را از انسان‌ها سلب کند. از این روست که در زمان پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌و آله) که صالح‌ترین، آگاه‌ترین و باتدبیرترین فرد جامعه است، حق حاکمیت و حکومت بر مسلمین از سوی خداوند به حضرت عطا می‌شود و پس از حضرت این امامان معصوم (علیهم‌السلام) جانشین آنان هستند که حق حکومت و ولایت از جانب رسول‌الله به دستور خداوند دریافت می‌کنند و چنین افرادی هستند که حق دارند احکام الهی را در جامعه پیاده کنند.^۲ به عبارت روشن‌تر خداوند متعال که دارنده تمام حقوق بر مخلوقات خویش است، حق حاکمیت خویش را به نبی خویش عطا می‌کند، بعد از حضرت، نیز نوبت می‌رسد به اولیاء و جانشینان آن حضرت که همان امامان معصوم (علیهم‌السلام) باشند؛ زیرا اینان شبیه‌ترین و برجسته‌ترین افراد از لحاظ علم، عدالت و تدبیر به آن حضرت می‌باشند. در عصر غیبت امام معصوم (عج) علی‌القاعده باید کسانی که به لحاظ اوصاف و ویژگی‌ها نزدیک به حضرات معصوم (علیهم‌السلام) باشند زمام امور و اداره جامعه را به دست گیرند و آنان همان‌طور که در دلایل متعددی از روایات، مورد سفارش عام امام معصوم (عج) قرار گرفته است، فقهای جامع‌الشرایط می‌باشند. اما اینکه فقها در عصر غیبت، چگونه باید در رأس نظام اسلامی قرار گیرند، مسئله‌ای است که فقها در

---

1 حسین، بروجردی، البدر الزاهر فی صلاه الجمعة و المسافر، به قلم

حسینعلی منتظری، ص 52.

2. محمد تقی، مصباح یزدی پاسخ استاد به جوانان پرسش‌گر، ص 169.

آن اختلاف نظر داشته و راه کارهای مختلفی درباره‌ی نحوه‌ی اجرای حکومت فقها ارائه شده است که یکی از آنها، نظریه ولایت شورایی است. صاحبان این نظریه بر این باورند که در صورت عدم شورایی بودن ولایت فقها، جامعه به سوی استبداد حرکت می‌کند و برای جلوگیری از آن، عالی‌ترین جایگاه حکومت اسلامی یعنی رهبری باید به صورت شورایی باشد. این نظریه که در چند دهه اخیر از سوی برخی علما ارائه شده است^۱ تاکنون به صورت منقح و مستقل تبیین نشده است و ابهامات بسیاری در مورد آن وجود دارد که نیاز به بررسی دقیق دارد. به همین دلیل، مسئله رساله پیشرو، بررسی نظریه ولایت شورایی فقها و الزامات و پیامدهای آن است.

سؤال اصلی تحقیق حاضر عبارت است از:

در خصوص ولایت شورایی، فقهاء، ادله، الزامات و پیامدهای آن چه نقد و ارزیابی قابل ارائه می‌باشد؟

ب) سؤالات فرعی تحقیق

برای پاسخ‌گویی، می‌توان این سؤال کلان را به سؤالات فرعی‌تر و جزئی‌تری تبدیل کرد که به قرار ذیل است:

1. مراد از ولایت، شوری، الزام، و ولایت شورایی چیست و اقوال فقها درباره ولایت شورایی کدام است؟

2. نقد و بررسی ادله لفظی ولایت شورایی فقها چیست؟

3. نقد و بررسی ادله لبی ولایت شورایی فقها چیست؟

4. نقش زمان و مکان در شورایی بودن ولایت‌فقیه تا چه میزان تأثیرگذار است؟

5. الزامات و پیامدهای ولایت شورایی چیست؟

ج) سابقه و ضرورت انجام تحقیق

از آنجاکه بحث ولایت شورایی چندان در گذشته مورد ابتلا نبوده است و از جمله مباحث است که در طول تحولات زندگی بشر نیاز به آن احساس شده است، مخصوصاً در جریان عمل به نظر اکثریت آراء،

---

1 سید محمد شیرازی، الشوری فی الاسلام مرکز اطلاعات و مدارک اسلامی.

موردتوجه اندیشمندان و فقها قرار گرفته است، به همین دلیل، فقها و اندیشمندان گذشته چندان آن را در کتب استدلالی خویش موردبررسی قرار نداد است. اما باین حال علماء معاصر، ولایت شورایی را مورد توجه قرار داده‌اند و کتاب‌های دراین‌باره نگاشته‌اند از جمله آقای سید محمد شیرازی در کتب مختلف خویش، از جمله «الشوری فی الاسلام»^۱ «کتاب البیع ج ۴ و ۵»، «کتاب السیاسة»، «الدوله الاسلامیه» و همچنین در «استفتائات»^۲ این مسئله را موردبررسی قرار می‌دهد. سید مرتضی شیرازی نیز در کتاب «شوری الفقهاء»؛ این مسئله را از منظر آیات، روایات و حکم عقل، موردبررسی قرار داده است. محمد علی میرعلی نیز در کتاب تحت عنوان «جایگاه شوری در نظام مردم سالاری دینی»^۳ این مسئله را نسبت به نظام مردم‌سالاری دینی مورد کنکاش و بررسی قرار می‌دهد. کتاب‌های دیگر نیز وجود دارد که به‌طور مستقل بحث ولایت شورایی در آن‌ها مورد بررسی قرار نگرفته است؛ اما باین حال می‌تواند مرتبط با بحث ولایت شورایی باشد، کتب است که در باب مرجعیت شورایی به رشته تحریر درآمده است از جمله آن‌ها می‌شود از کتاب آقای حمید شهریاری تحت عنوان «شوری در فتوا»^۴ نام برد و همچنین کتاب تحت عنوان «بحثی درباره مرجعیت و روحانیت»^۵ که توسط جمعی از اندیشمندان به رشته تحریر آورده است، نیز یاد کرد. در این زمینه مقالات تحت عنوان «بررسی و نقد بسترها و ریشه‌های ولایت شورایی» و «نقش شوری در حکومت اسلامی»، «اهمیت شوری در اسلام»، «جایگاه شوری در نظام سیاسی اسلام»، «نگاهی به مبانی فقهی شوری»، و... توسط برخی از فضلا حوزه همچون آقایان نصرت الله و عباس علی سخاوتی، کاظم قاضی زاده و محمد بن عبدالجبارالعربی، محمد جواد ارسطای نیز تألیف گشته است به عبارت بهتر عنایت به مسائل حکومتی، به‌ویژه عناوینی همچون ولایت

---

1 سید محمد شیرازی، الشوری فی الاسلام مرکز اطلاعات و مدارک اسلامی

2 سید محمد شیرازی الاسئله و الاجوبه التي عشر رساله ج 6، ص 31.

3 محمد علی میر علی جایگاه شوری در نظام مردم سالاری دینی، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)، آن را چاپ کرده است.

4 حمید شهریاری، شوری در فتوا، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، آن را چاپ کرده است.

5 جمعی از دانشمندان، بحثی درباره مرجعیت و روحانیت شرکت سهامی انتشار، آن را چاپ کرده است.

شورایی در آثار و میراث شیعی پیش از انقلاب اسلامی ایران بی سابقه است، لکن بررسی دقیق ابواب فقهی، کاشف از توجه بعضی از اندیشمندان به ولایت بیش از فرد در مباحثی چون وصایت و قضاوت است. با دقت بیشتر می توان از لابه لای سخن بزرگان، دلایل عقلی و نقلی در رد ولایت شورایی نیز بیرون کشید.^۱ در واقع، منابع متقدم شیعه در عنوان "ولایت شورایی" کاملاً ساکت بوده^۲ و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران در بعضی از کتب فقهی، رهبری شورایی به عنوان تنها شکل حکومت اسلامی در عصر غیبت معرفی شده است.^۳ اما از آنجائی که این نظریه توسط اکثر علمای مغفول ماند و مورد رغبت قرار نگرفت، از عبارات برخی از طرف داران نظریه ولایت شورایی، بازگشت از این نظر نیز به چشم می خورد.^۴

به هر حال، بحث تحت عنوان «ولایت شورایی» یک بحث نوپا و تازه است که اخیراً توسط برخی از علماء و اندیشمندان کمی پیش مورد توجه قرار گرفته است و معمولاً این مسئله با نگاهی اثباتی مورد بحث قرار گرفته است و کم تر به نقد و پیامدهای آن توجه شده است، لذا نیاز است، برای هر چه روشن تر شدن این بحث و عمق بیشتر آن مورد بحث و بررسی بیشتر قرار گیرد؛ به همین اساس این نوشتار می کوشد علاوه بر بررسی این مسئله، آن را به صورت عالمانه مورد نقد نیز قرار دهد.

فارغ از اینکه سیره ی محکمه در اصل ضرورت وجود شوری در راستای کمک رساندن به رهبری جامعه اسلامی تردیدی وجود ندارد و رهبر نظام اسلامی برای تجزیه و تحلیل صحیح و تصمیم گیری مناسب در پیشبرد اهداف خویش نیازمند به شوری های متعدد تخصصی است. این مهم حتی در سیره ی پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) و امام علی (علیه السلام) که به دلیل عصمت، بی نیاز از شوری می باشند، نیز دیده شده است و آیات مختلف نیز مؤمنین را دستور به مشورت می دهند از جمله در آیه 159 سوره

---

1 محسن، اراکی، نظریه الحکم فی الاسلام، ص 985.

2 مرتضی، شیرازی، شوری الفقها، ص 86.

3 همان، ص 126.

4 حسینعلی، منتظری، دراسات فی ولایة الفقیه و فقه الدوله الاسلامیه،

ج، 2 ص 37.

مبارکه آل عمران می‌خوانیم: «وَ شَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ»^۱ و با مراجعه به سخنان حضرات معصومین (علیهم‌السلام) در می‌یابیم که توصیه بسیاری به مشورت شده است؛ مانند این که رسول خدا (صلی‌الله علیه و آله) در حدیث نورانی می‌فرماید: «مَنْ أَرَادَ أَمْرًا فَشَاوَرَ فِيهِ امْرئًا مُسْلِمًا وَفَقَهُهُ اللَّهُ لَأُرْشِدَ أَمْرَهُ»^۲. از طرفی، اینکه تشخیص مصلحت مسلمین در بسیاری از موارد فقط از طریق مشورت امکان‌پذیر است، از امور واضحی است که نیازی به استدلال ندارد، مخصوصاً در عصر حاضر که حکومت، گستره وسیعی پیدا کرده و اداره آن نیاز به برخورداری یا استفاده از دانش‌ها و مهارت‌های گوناگون دارد.

بر همین اساس، عده‌ای از فقها در مقابل سایر نظرات مثل نظریه ولایت فردی، انتخابی و ولایت مطلقه فقیه، نظریه ولایت شورایی فقها را مطرح کرده و معتقد هستند که مدیریت کلان جامعه باید از طریق ولایت شورایی، صورت گیرد؛ و در غیر آن صورت، جامعه اسلامی دچار استبداد به رأی و دیکتاتوری می‌گردد. لذا سؤالی که در این باره مطرح می‌شود این است که مراد و مقصود از تشکیل این شوری چیست؟ آیا رهبری پس از استماع سخن متخصصان، ملزم به رأی‌گیری و پیروی از اکثریت شورا است؛ یا چنین الزامی در میان نیست؟ به همین دلیل شایسته است، در این زمینه تحقیق مفصلی صورت گیرد؛ تا مسئله برای همگان به صورت واضح و مشخص روشن گردد.

با مراجعه به آراء فقها درباره ولایت شورایی در می‌یابیم که این نظریه در مجامع علمی به میزان شایسته و درخور توجه مورد بحث و بررسی قرار نگرفته است تا آن را به مثابه یک نظریه علمی به کارشناسان و اندیشمندان این عرصه معرفی کند. لذا نگارنده در تحقیق حاضر سعی بر این دارد که نخست نظریه ولایت شورایی، را تبیین کرده و سپس دلایل هریک از موافقین و مخالفین را در این باره مورد نقادی و کنکاش قرار دهد و در نهایت کارآمدی نظریه ولایت شورایی یا عدم آن را بیان کند.

---

1. آل عمران (3)، آیه 159.

2 جمال‌الدین حسین بن علی بن محمد، تفسیر ابوالفتوح رازی: ج 3 ص

228. (کسی می‌خواهد کاری انجام دهد اگر در آن با مرد مسلمان مشورت کند خداوند توفیق عطا می‌کند به درستی امور برسد).

د) فرضیه تحقیق

با توجه ادله ولایت شورایی فقهاء و همچنین پیامدها و الزامات آن و این که ولایت فقها برگرفته از ولایت امامان معصوم (علیهم السلام) بوده و مشروعیت خود را از جانب آن حضرات می گیرد و همچنین با عنایت به سیره و روایات آن حضرات، به نظر می رسد که ولایت نمی تواند به صورت شورایی باشد. بلکه شورای فقها فقط می تواند به عنوان بازوی یاری دهنده ولی فقیه جامع شرایط برای تصمیم گیری های مهم قرار گیرد و رهبری نظام اسلامی را یاری رساند. به بیان دیگر با توجه ادله عقلی و نقلی در باب ولایت شورایی، به نظر می رسد که رهبری شورایی در عمل ممکن نخواهد شد؛ هر چند عقلا محال نیست.

ه) هدف

از آنجائی که در برهه از زمان تنها یک مرجع و فقیه جامع شرایط که بشود افضلیت آن را از هر جهت بر سایر فقهاء به اثبات رساند، وجود ندارد؛ لذا ولایت زعامت متوجه مجموعه از فقهاء خواهد، بر همین اساس هدف از تحقیق حاضر این است که موضوع ولایت شورایی فقها و ادله و پیامدهای آن از منظر فقه شیعه، به خوبی مورد بررسی و واکای قرار گیرد تا معلوم گردد نظریه ولایت شورایی فقها در چنین عصری می تواند، مورد قبول و پذیرش قرار گیرد یا خیر؟ و نیز کارآمدی سیاسی - اجتماعی این نظریه یا نقصان و عدم کارآمدی آن، تبیین گردد.

و) جنبه جدید بودن و نوآوری و نظریه پردازی تحقیق

تاکنون کتاب و اندیشمندان که به تفصیل موضوع ولایت شورایی و ابعاد آن را مورد واکاوی و بررسی قرار داده باشد، حقیر نیافتم؛ لذا این رساله در صدد است که موضوع ولایت شورایی الزامات و پیامدهای آن را به صورت مفصل مورد بررسی و تفحص قرار دهد و از این حیث رساله حاضر از نوآوری برخوردار است.

ز) روش تحقیق

روش تحقیق حاضر نقد، بررسی، توصیفی و تحلیل است؛ به این معنی که در این تحقیق، سعی بر آن است که پس از مطالعه، و بررسی نظریه ولایت شورایی از منظر فقه شیعه، مورد نقد، توصیف قرار گیرد و سپس تصویر روشنی از آن ارائه گردد و همچنین عناصر و دلایل آن مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد.

ح) روش گردآوری تحقیق (کتابخانه، میدانی، کتابخانه - میدانی)

روش گردآوری این تحقیق کتابخانه‌ای است؛ یعنی سعی شده است که از طریق مراجعه به منابع موجود در کتابخانه‌ها و مراکز علمی، داده‌های مربوط به تحقیق گردآوری شده و مورد مطالعه، بررسی و تحلیل قرار گیرد.

ط) قلمرو تحقیق (زمانی، مکانی و موضوعی)

تحقیق پیشرو، از لحاظ زمانی ... از لحاظ مکانی با توجه به محل تحصیل و دسترسی آسان به منابع فقهی، در شهر مقدس قم انجام می‌شود، و از لحاظ موضوعی یک مسئله فقهی به مطالعه و بررسی گرفته خواهد شد.

ی) سرفصل‌های تحقیق و زمان انجام آن

این تحقیق، در پنج فصل مورد بحث و تفحص قرار می‌گیرد:

فصل اول: مفاهیم و کلیات؛

فصل دوم: تبیین نظریه ولایت شورایی و نقد و بررسی ادله لفظی ولایت شورایی؛

فصل سوم: نقد و بررسی ادله لبی ولایت شورایی؛

فصل چهارم: تأثیر زمان و مکان بر شورایی بودن ولایت فقیه؛

فصل پنجم: الزامات و پیامدهای ولایت شورایی؛

نتیجه و بیان دیدگاه مختار در مسئله ولایت شورایی.

فصل اول:

مفاهیم و کلیات

الف) مفاهیم

برای هرچه روشن‌تر شدن مبحث ولایت شورایی لازم است هریک از مفاهیم آن از منظر لغت و اصطلاح مورد بررسی قرار گیرد؛ بر همین اساس در ذیل هریک از مفاهیم؛ چون ولایت، شوری، الزام و... را مورد تعریفی لغوی و اصطلاحی قرار می‌دهیم:

1. تعریف لغوی ولایت

واژه «ولایت» مشتق شده از ماده «ولی» است. این کلمه هم به فتح اول «ولایه» و هم به کسر اول «ولایه» به کار رفته است. اهل لغت برای دو وجه استعمال، معانی متفاوتی آورده‌اند؛ «ولایه» به فتح اول مصدر است به معنی نصرت و پرورش دادن، و با کسر اول اسم است مانند الاماره و به معنی سرپرستی و سلطنت می‌باشد. از جمله جوهری در الصحاح می‌نویسد: «الْوَلَايَةُ بِالْكَسْرِ: السُّلْطَانُ. وَالْوَلَايَةُ: النُّصْرَةُ»؛ یعنی ولایت به کسر اول به معنای سلطنت و سرپرستی، و به فتح اول، به معنای یاری کردن است.

راغب اصفهانی نیز در تعریف آن می‌نویسد: «والولایة: النصرة. والولایة: تولی الامر. وقيل: الولایة والولایة نحو الدلالة والدلالة. وحقیقته: تولی الامر»؛ یعنی، ولایت به فتح واو به معنای یاری کردن و به کسر واو به معنای سرپرستی به کار می‌رود... حقیقت معنای ولایت همان سرپرستی است. بسیاری از لغت‌پژوهان بیان شبیه به عبارت جوهری را در خصوص معنای کلمه «ولایت» ذکر کرده‌اند.^۳

---

1 اسماعیل بن حماد، جوهری، تاج اللغة و صحاح العربیة؛ ج 6، ص: 2530

2. حسین بن محمد راغب، الأصفهانی المفردات فی غریب القرآن، کتاب

الواو ص 533.

3. مبارک بن محمد، ابن اثیر جزری، النهایة فی غریب الحدیث و الأثر،

ج 5، ص 227؛ محمد بن مکرم، ابن منظور، لسان العرب، ج 15، ص: 407؛ خلیل

بن احمد عمر بن تمیم ابو عبدالرحمن فراهیدی، کتاب العین، ج 8، ص

365؛ سید محمد مرتضی حسینی، محب الدین، واسطی، زبیدی، حنفی، تاج